

Uvod i Letonija

Pošto sam na tronedeljnom putovanju po Jermeniji, Gruziji i Nagorno Karabahu imala zadovoljstvo da našoj grupi dajem podatke o kulturnim i istorijski značajnim mestima u ove tri države, naravno ne kao profesionalni vodič, budući da ovo nije bilo turističko već prevashodno planinarsko putovanje i raspoložem zabeleškama iz knjiga i prospekata, to je Kovaču baš odgovaralo da ovaj zapisničarski deo posla prepusti meni. A fotografije su većinom njegove, osim kada sam uspevala da mu ukradem foto aparat. Ovog puta uz izveštaj će većina fotografija biti iz Gruzije i Nagoro Karabaha, jer su mnoge lepe fotografije ilustrovale Kovačev prethodni [izveštaj iz Jermenije 2008 godine](#).

Cveće na obodu kratera

Dakle evo mog, pomalo ženskastog putopisa o našem putešestviju sa planinarenjem dugom 20 dana, (imali smo 2 duže i 2 kraće planinarske ture Aragac 15km, Kazbek 18km, pored reke ispod Gandžasara 12km i pored reke Azat ispod Garnija 2-3km) koje baš i nije mnogo hronološki sređeno, malo je i razbarušeno, pisano u jednom dahu pre neko veče, po redu kako su mi slike gradova, predela, tvrđava i manastira pojavljivale pred očima.

Noraduz

Najpre moram da kažem da smo nas troje koji smo već bili u Jermeniji, Kovač, Zoki Srdić i ja bili možda i nestrpljiviji od oni koji su po prvi put putovali sa nama. Svo troje smo Jermeniju prokrstarili uzduž i popreko još 2008 godine uz ostatak grupe, i bolje je upoznali nego većina Jermena. Cela ta naša grupa koja je brojala 16 ljudi te 2008, je već u junu naredne godine, kada su kajsije stigle na naše pijace, odbolovala to leto neviđenu nostalgiju za jermenskim kajsijama koje us malo drugačije od naših mirisnije i blede narandžaste, za zvukom duduka, horovima cvrčaka i mirisom narovog vina, razbarušenim senkama orahovog drveta i pravilnim plavičastim obrisima crkava od vulkanskog kamena, prisećajući se okamenjene mirnoće Sevana, stvrđnute snegove Aragaca, crvenkastog kamenja Aždaaka.. Zaista je nostalgija bila tolika, da je Kovač rešio da ponovo krenemo u isti deo sveta, što inače nema običaj, i bar malo okrnemo Jermeniju na putu ka Nagorno Karabahu i Gruziji.

Pijaca jerevanska

Sevan

Zanimalo nas je kako ćemo je sad doživeti, da li će novi utisci biti podjednako ošamućujući kao prvi; koliko se Nagorno Karabah i Gruzija razlikuju, obzirom da Jermeni žive u sve 3 zemlje, bilo kao većinski ili manjinski narod, kao i da su sve tri države bile u sastavu Sovjetskog saveza. Da ne pričamo o našem uzbuđenju zbog mogućnosti da hodamo po čuvenom Kazbeku. I ja sam do pred neku godinu bila kao hiljade Beograđana koji su za to ime čuli samo kao naziv kafane, a nisu znali po kome ili čemu je kafana dobila ime... a sad cu moći da se popnem makar do Samebe, crkve na 2200m sa koje puca pogled na vrh Kazbeka! Popela sam se na ovom putešestviju i više od te kote, stigla do 3900 ali Kazbek ostade velika tuga... do sledećeg puta.

Tvrđava i manastir Ninocminda

Sameba i verni čuvari stada

Malo je reći koliko je bilo naše razočarenje što u grupi neće biti planinari, tj samo nas 2-3 je planiralo na Kazbek, nedovoljno da bismo ostavili grupu da čeka par dana... iako je bilo mnogo onih koji bi nam se rado pridružili na tom putu, ali nisu mogli... neki zbog godina, neki zbog neiskustva, straha, neodgovarajuće opreme, neizlečenih žuljeva.... Tu je bio poneko od naših vremešnih planinara koji su imali iskustva ali... sada su mogli makar sa male daljine da omirišu ovakve gorostase od planina.. Poneko je ovde pošao jer je ova zemlja blizu Iranu, pa su očekivali slična iskustva kakva su tamo imali, naročito je bilo pitanja hoće li biti jeftinog dragog kamenja kakvo su kupovali u Iranu, Indiji.. poneko zbog sećanja na divne predele u čuvenom gruzijskom filmu "Sadnice" koji im odavno izaziva glad za ovom zemljom i ovim delom sveta... a bilo je i onih za koje nismo uspeli da dokučimo šta ih je pokrenulo da se bace u trošak i dođu baš ovde jer su svemu prilazili kao da idu na pijacu, sa cegerom u ruci.. da vide šta ima tu, pa ako im se sviđa... Takve persone su se odmah deklarirali da je Jerevan baš bezveze, odmah nakon prvog sata provedenog u gradu.

Sela Gergeti i Kazbek

Mnogo kapa, a malo kupaca

LETONIJA

RIGA: Najpre smo jedan divan letnji dan i veče proveli u predivnoj Rigi, glavnom gradu Letonije, u kome smo proveli samo nekoliko sati između dva avioleta ali dovoljno da nas sve zadivi lepotom svojih starih zdanja, katedrala, visokih kuća sa pročeljima ukrašenim kao da su za Ivicu i Maricu građene, ne baš od medenjaka i čokoladnih glazura već od cigala, drveta, maltera, kreča... U Rigi smo se osećali tako slobodno i veselo: grad prepun dece, turista, cveća, mnogo mladih žena sa buketicima u rukama, parkovi prepuni lepog sveta, na tezgama u parku nakit od ćilibara.. a trgovci za priču!... Spomenici, fontane, biste...neobične statue... grad prelep, predivan... nije čudno što se jedan gorostas, genije, originalni osobenjak kakav je bio šahista Mihail Talj koga su nazivali "gusarom iz Rige" rodio u ovakvom jednom gradu... Grad nije nimalo stereotipan grad, to smo mi... sa svojim očekivanjem da ćemo na Baltiku videti običan možda i dosadan postsovjetski grad.

Riga

Genije i gusar iz Rige

JERMEIJA

JEREVAN

Dan se rađa, magle dižu, a mi se približavamo Jerevanu.. Sunce se polako penje, obasjava vrhove biblijskih planina i sve više otkriva grad pred nama koji sa jedne strane čuva planina Ara, sa druge razrovani vrhovi Aragaca, a tamo preko reke Araks uzdiše se gorostasni Ararat! Prolazimo praznim Trgom Republike, arhitektonski jedinstven, sve zgrade od vulkanskog kamena crvenog tufa, u središtu trga ogromna fontana, ima i zelenila, cveća... Ogromni bulevari presecaju blok sa ministarstvima, pa onda dođe zeleni pojas parkova sa igralištima za decu, pa komercijalni deo pa parkovi, pa stambeni deo a na kraju kanjon reke kroz koji se stalno čuje huk vetra. Tu nedaleko od poslednje tj prve stanice metroa, smešten je naš pansion sa ispeglanom posteljinom, blistavim kupatilima i ogromnom terasom nadnetom nad kanjon reke Hrazdan. Naša predivna domaćica Ema je već budna, razmišlja kakvom poslasticom da nam ulepša dan dok postavlja na stolove svež hleb, maslac, njen domaći džem od kajsija, čuveni gruzijski čaj, pored šoljica kašičice od srebra..

Još jednom Ararati

Pred pansion, koji sa ulične strane deluje potpuno neupadljivo, pa i razočaravajuće na prvi pogled, sa aerodroma nas je u svom staromodnom busu sa početka 70tih, dovezao naš prvi vozač, temperamentni i brbljivi Andranik koji je negde na pola puta između profesionalnog vojnika, uličnog snagatora u uskim majicama sa nabildovanim mišicama i nedoučenog umetnika koji crtkara u pauzama. Bus je išao kao zmaj mnogo stotina kilometara dok nije kašljucnu i stao a na njegovo mesto došao drugi vozač Edvard, otmenih manira, i gospodstvene pojave sa ogromnim poverenjem u sebe kao vozača i svoj crveni hjundai bus. Obojici dugujemo ogromnu zahvalnost za strpljenje, hladnokrvnost (Andraniku to doduše nije bila baš jača strana) i izdržljivosti koju su morali da imaju da bi izdržali vožnju od skoro 4000km, koliko smo prevalili na putu kroz ove tri države.

Andranik pre kvara

EREBUNI

Naravno da smo razgledanje Jerevana i same Jermenije započeli na mestu gde je nastao grad, uzvišica na kojoj je u VIII veka pre nove ere kralj Urartu države, Argišti II osnovao grad ... Kamene ploče sa klinastim pismom neverovatno precizne izrade svedoče o tim vremenima... a muzej u Sardarapatu razotkriva tajnu da smo mi i Urartijanci bili jako slični, hranili se istom hranom, pili pivo, nosili sličnu odeću, od šivenog sukna, služili se pokućstvom kakvog ima i u našim selima, orali zemlju ralom i volovima, mesili hleb, mazili mačke i kućice, pleli, preli, čuvali ovce, koze, krave...

MECAMOR

nedaleko od Jerevana, mesto na kome je još od mlađeg bronzanog doba pa sve do XVII veka cvetao grad koji je svoje bogatstvo zasnovao na poznavanju tajni metalurgije, kao i na trgovini, poznavanju kretanja nebeskih tela, grad koji je imao svoje mesto u geografiji Starog sveta, u vreme egipatskih faraona, persijskih kraljeva i šahova..

MATENADARAN,

muzej rukopisa, dostojan naroda koji nema nepismene ljude i koji ovakvom građevinom odaje počast i divljenje umetnosti pisanja i ukrašavanja vrednih knjiga i povelja koje čine ogromno kulturno blago ovog naroda. Ispred njega ogromna figura Mesropa Maštoca, oca pismenosti koji je svoj narod darivao jermenskom glasovnom azbukom, poput naše srpske, a prva slova njegove azbuke ali još u V veku, a slova njegove azbuke su tako poređana da stihovi jermenske molitve počinju slovima poređanim po azbučnom redu!

HOR VIRAP

manastir koji svoje ime duguje dubokoj jami u koju je svetog Grigorija ubacio po kazni njegov rođak kralj Tirdat II, a spasila kraljeva sestra nakon 13 godina kada je usnila jedan san. Probudivši se iz njega molila je svog brata plačući da učini sve što taj sužanj Grigorije traži već godinama, da prestane da proganja hrišćane, dozvoli im slobodu veroispovesti i sahrani kako treba svete mučenice Gajanu i Ripsimu, jer će se samo tako on, njen brat, izlečiti od strašne bolesti koja ga napala. Kralj Tirdat se složi a Grigorije zatraži još i da proglasi hrišćanstvo za zvaničnu religiju Jermenije.. I bi tako! 301 godine Jeremenija postaje prva hrišćanska zemlja a mesto podvizivanja ovog sveca podno Ararata i danas je mesto koje izaziva divljenje prema istrajnosti ovog čoveka, potonjeg sveca, čija je žrtva dobila smisao i uobličila novo lice nacije.

Slova na poljani

Hor Virap i Ararat

GOŠAVANK

kako divan manastirski kompleks, a zamislio ga je i velikim delom ostvario u dalekom XII veku jedan čovek, ali vrlo jedinstveni pravednik po imenu Mihtar Goš, pravnik, erudita, filozof, predavač, pisac, pesnik, blistavog uma koji je i ne znajući postavio temelje evropskog krivičnog zakonika zahvaljujući ruskim juristima koji su raširili njegove pravne spise širom starog sveta. Narod ga je obožavao i divio mu se i za života i nakon njegove smrti, a on je kažu nastavio da voli i pomaže jermenskog čoveka tako što su se na njegovom grobu, tu iznad sela, pred njegovom skromnom grobnom crkvom isceljivali ljudi, konji i druge životinje... A manastir treba videti, kao i kulu zvonaru prvu u jermenskoj arhitekturi, čije donje delove zidova čini građevina iz bronzanog doba, koja kasnije postaje biblioteka za hiljade knjiga dok je nisu poharali i spalili Mongoli u XIV veku.

GEGARD

Sam naziv ovog manastira izaziva strahopoštovanje. Manastir nastao u kamenim pećinama oko svetog izvora, možda još u paganskim vremenima, i ukrašen neverovatno lepim reljefima ktitorskih kompozicija, vekovima je skrivao tzv. Longinovo koplje a danas se ovo koplje, kojim je po legendi rimski vojnik Longin probio Hristov bok, čuva u Ečmiadzinu. Oko manastira divlja priroda, razigrana reka koju je opkoračio most slomljenog luka, gromkim žuborom nadglasa treperenje lišća i žamor prvih posetilaca i hodočasnika koji upravo stižu u manastir.

ARENI

odlazeći za manastir Noravank prolazimo kroz kraj bogat vinovom lozom. Areni, čuven po vinu ne samo od grožđa već i nara, maline, višnje... Vredni vinogradari nam nude pored puta i divan šumski med, kajsije, smokve u slatku... osećamo se kao kod kuće.

Manastir Goš

Navala na vino od nara

NORAVANK, "novi manastir", to je bio u 12 i 13 veku kada je građen, a i danas blista kao nov, zub vremena mu je malo naudilo... Njegov graditelj, episkop Hovhanes bi i danas bio ponosan na ovu građevinu od svetlog kamena, kao i kasniji vladari iz porodice Orbelijan koji su ovo mesto izabrali za grobnu crkvu i čuveni arhitekta i skulptor Momik koji je sagradio ovu crkvu i crkvu u Areniju i sa ova svoja dva remek dela ostao za vjeki vjekova upamćen. Ovde uz ostale vladare Orbelijance leži i poslednji kralj jedinstvenog i slobodnog kraljevstva i prvi seldžučki vazal, kralj Elikum Orbeli koji je primio islam radi očuvanja vladarske kuće, sin čuvenog kralja Tarsajiča Orbelijana, i brat episkopa Stepanosa, nakon što je trojici svojih sinova raspodelio ravnopravno teritorije, ovde je sahranjen pod pločom koja prikazuje razigranog lava sa oštrim pandžama. Verovatno su samo takvi i mogli opstati.

Crkva Areni

EČMIADZIN, patrijaršija, kraljevska palata, duhovni centar, sedište katolikosa... sve najvažnije i nauzvišenije ličnosti jermenskog društva kroz noviju istorije stolovale su na ovom mestu u ovoj građevini koja se već vekovima dograđuje, ukrašava sa željom da svaki kasniji arhitektonski i umetnički rad ne odskače od prethodog, uklapa se i dopunjuje tako da je neveštom oku teško da kaže šta je dodato u VI veku, ili npr u XII, ili XVIII veka... A u crkvi kandilima i draguljima je omeđeno mesto na kome se po predanju prikazao Gospod Grigoriju međ javom i međ snom, udarivši zlatnim čekićem o zemlju uz reči "Tu gradi moj hram". Tu su u blizini i 2 hrama iz VI veka posvećena svetoj Hripsimi i svetoj Gajani podignuta uz pomoć starih graditeljskih veština mesopotamskih majstora, tako da im zemljotresi kroz vekove nisu mogli gotovo ništa. U senci razgranatog drveća koje baca treperave senke na manastir, pored moštiju brojnih katolikosa, pravednika, junaka i velikama počiva i velika Lusin Zakarijan, operna pevačica čiji predivan glas sada melodično odzvanja samo sa traka i CD, slavi jermensku dušu i progovara o njenim patnjama. U povratku iz Ečmiadzina obišli smo mesto stradanja naših nesrećnih pilota na zadatku dostave humanitarne pomoći jermenskom narodu nakon zemljotresa u XII 1988

Dužno poštovanje našim pilotima

ARAGAC Vulkan ali kakav! Supervulkan! Tek sa jednog od vrhova visokih oko 4000m moguće je sagledati grotlo tog vulkana sa vrtoglavih ivica koje se strmo obrušavaju, (moja malenkost je samo puzeći prilazila grotlu). Nije bilo lako popeti se ni na najniži vrh, a ostali vrhovi, što se mene tiče, čekaju profesionalce i zaljubljenike spremne da rizikuju zbog podviga. Silazak sa ivice grotla do jezera na kome nas je čekalo naše šareno društvo, oduševljeno što usred jula može da hoda po debelom snegu i uživa dremkajući na ležaljnkama pored jezera na 3200 m i nama je donelo opuštanje. A tek odlazak do tvrđave Amberd u podnožju vulkana! Nakon salate od paradajza, ribe na roštilju i "lavaša" jermenskog hleba u vidu tanke kore pečene na plotni, uz hladno Kotayk pivo, bila sam među retkima u grupi koja je imala volje da sidje nekoliko stotina metara niže do crkve i tvrđave po neverovatno saznanje da su ljudi u X veku umeli da uživaju u kupatilu pored tvrđave koje se snabdevalo vodom iz ledničkog jezera kroz skrivene glinene cevi, a postojalo je, kažu, u tvrđavi i podno grejanje!

Južni vrh Aragaca

Tvrđava Amberd

TATEV

Kada želimo ljudima iz naše grupe da kažemo koliko je neki put loš i strm dovoljno je reći "Nije baš kao put za Tatev, ali tu je negde". Meni lično je samo vino od nara, preostalo nakon našeg juriša na Areni, pomoglo da preživim do Tateva.. Srećom da sam znala da je nagrada koja nas čeka na kraju puta ogromna i da se za Tatev vredi pomučiti.. Lepo sam rekla našim damama da slede moj primer, da nije blam nacrvckati se bar malo kad znam kakve nas provalije i oštre kratke penjajuće krivine čekaju, al se nisu dale, dugo vremena su se održale na visinama a onda je počelo raspitivanje gde je to vino, jel nekom preostalo... al kasno... no dobro, stigli smo u jednom komadu a vozač je nagrađen ogromnim aplauzom, da smo imali cveće, dali bi mu 10 korpica!!! A Tatev, treba otići i videti ga, obavezno! Bez obzira na cenu! Čipka u kamenu stara 10 vekova, kelije i trpezarije za 800 monaha, prepisivača, kamenorezaca, arhitekata, poeta i pevača...pogled sa tvrđave koji leđi krv, bliske planine od kojih zastaje dah, klanci koji nose ime Satanin most, Djavalja vrata...

GORIS

Divan grad u kome smo proveli samo jednu noć.. Na takvim je visinama da je naš vozač, inače jedan bistar i vispren čovek, kroz iznenadno palu gustu maglu i crnu noć (tu ništa nije vredela ni retka ulična rasveta) jedva pronašao put do pansiona. Grad je vredan boravka od nekoliko dana jer njegova okolina skriva petroglife, naselja i isposnice u stenama, a sve to samo na visini višoj od 3200 m

Goris

NAGORNO KARABAH

ŠUŠI Grad visoko gore na steni, neverovatno da je baš tu nastao, ali takva su se mesta birala u stara vremena kada je zidine trebalo braniti strelama, vrelim uljem, katranom i jarcem! U ovom gradu koji je imao značajnu ulogu u nedavnom ratu između Jermena i Azera, očito je bilo i vode, nije dakle uzalud tu sagrađen. O tome svedoči fontana, ili ono što je jednom bio šedrvan ispred onog što je jednom bila persijska džamija... Tu žive ljudi koji su u nekad lepim zgradama lepo živeli sa komšijama kojih više nema... Zgarišta su još vidljiva na ulicama, ali na licima ne vidim više pustoš. Narod ne živi u prošlosti... pa ni sadašnjosti... raduju se, valjda, budućnosti?

Simbol Nagorno Karabaha

U Šušiju

Posledice rata u Šušiju

ŠTEPANAKERT grad koji leži u dolini ispod Šušija danas je glavni grad ova male, većinom nepriznate države Nagorno Karabah. Nije nebitno što je ispod Šušija, jer su u onaj grad na steni Azeri doveli artiljeriju, postavili je pored crkve, a barut uneli u crkvu i odatle gađali Stepanakert. Znali su da narod neće rušiti svoje crkve i to obilato koristili dok se na kraju hrabri ratnici Arcaha (jermenski naziv za Karabah) nisu uspenrali uz stenu koju su Azeri smatrali neosvojivom, pa stoga je ostavili nebranjenu, ušli u grad, zatekli Azersku vojsku nespremnu, pobili je i grad osvojili. Time je rat bio odlučan.. Danas je ovaj grad ukrašen stablima oraha, nara, kajsije, lepim parkovima, ruševina gotovo da i nema, pozorište se obnavlja, gradi se kaskadno šetalište, veliki hotel Armenija sa non stop internetom i kosmopolitskom atmosferom je u centru grada. Tu su i

Kod ministra u Nagorno Karabahu

vladine kancelarije u kojima rade vredni i pametni ljudi kojima patriotizam i želja za afirmacijom svoje zemlje na međunarodnom planu zaista leži na srcu. U to smo se uverili kada nas je zahvaljujući zalaganju našeg počasnog konzula Babkena Simonjana, primio ministar inostranih poslova, čovek čija je harizmatična pojava ispunila celu prostoriju i učinila nas ponosnim što smo zahvaljujući sretnoj okolnosti da smo prva veća grupa Srba koja dolazi u njegovu zemlju u prilici da uživamo u društvu ovako energičnog i sposobnog čoveka sa vizijom. A ni drugi žitelji Stepanakerta nisu manje upečatljivi. Neke smo zapamtili po neverovatnom smislu za šalu, neke po ljubaznosti, neke po lepoti i zdravlju koje izbija iz njih... neke dame će Stepanakert pamtili po neverovatno lepom i jeftinom nakitu od poludragog kamenja i srebra, neki po jakom pljusu koji se obrušio na Stešanakert kada smo stigli u centra grada, a ja po čistoći i vrednim ljudima koji su od rane zore čistili svoj grad od šljunka koji je onaj letnji pljusak naneo u bujicama sa okolnih brda.

GANDŽASAR mi je oduzeo dah. Sat dva koliko smo proveli u njegovom obilasku je malo, ali samo jedan minut dovoljan da ga pamtim za ceo zivot. Pred ovim manastirom Trijumfalna kapija u Parizu nije ništa, ni krivi toranj u Pizi, niti mnoge druge građevine.. Za turizam Nagorno Karabaha i ovaj manastir bi bio dovoljan, a koliko još remek dela sakralne arhitekture skriva! Prikaz Adama i Eve koji u formi reljefa krasi tambur crkve posvećene Hristu Spasitelju, pa prikaz Svetog Jovana Krstitelja kako na glavi drži model crkve, u vezi sa legendom koja kaže da je njegova glava sahranjena u temeljima ispod ove građevine, ostaju za nezaborav!! Tu su i mošti njegovog oca Zaharija. Gandžasar, "planina riznica" to znači ime ovog manastira i planine na kojem je podignut, koja obiluje srebrom i bakrom, riznica je za svako oko žedno umetnosti. Tim više nas je začudilo da je isti čovek finansirao obnovu manastira i u podnožju "planine riznice" izgradio hotel čija "arhitektura" deluje kao suprotnost svim uzvišenim obrascima estetike, kao sračunata da sroza kriterijume i izazove samo zgražanje i čuđenje. Među takvim delima je i pećina formirana u obliku lavlje glave, iz koje se čak čuje rika lava, kad se čovek dovoljno približi!! Videsmo i lava ali i konje, žive, poludivlje, podno ovog manastira, baš na mestu koje smo označili kao krajnju tačku trekking ture uz reku. Tu smo naleteli na dva divna krda konja, jedno belo je tu već paslo kada je crveno krdo prešlo reku i pridružilo se belom. Momci iz naše grupe su imali smelosti da im priđu i malo pomaze ždrebac i kobile. Kažu da je osećaj predivan.

Manastir Gandžasar

Lav koji riče

TBILISI Bilo je interesantno doći u Tbilisi, grad tako različit od Jerevana, manje uređen, manje ujednačene arhitekture, ali sa predivnim zgradama u klasičnom, arapskom, modernom i nacionalnom stilu. Sav je pomalo neurotičan i sa svojim živahnim saobraćajem gde se nikakva pravila ne poštuju, gde vas i domaćini upozoravaju na lopove, voće prodaje po ulicama, cigančiči vuku za rukav a vernici ispunjavaju crkve. Uporediti takav grad sa mirnim suzdržanim Jerevanom, gde nema saobraćajki, nervoze niti nepristojnosti na ulici ali ni smeħa, ni druženja i galame, ne znam kome bih pre dala prednost.. Tbilisi grad u kome se crkve nalaze u komšiluku udžericama i palatama. U gradu je persijskom tvrđava i sumporna kupatila, (**Tbilisi**) nad njima persijska džamija iz XVIII veka a podno tvrđave teče mutan Mtkvari opasan bezbrojnim mostovima. Jedan je ukrašen bronzanim orijentalnim lavovima, jedan ima modernu staklenu kupolu a neki drugi socijalističke simbole... al koliko god da ih je, bar 10 puta je više radnji koje prodaju ikone, kandila, krstiće i knjige... ovaj narod je zaista zabrinut za svoju dušu.

Selo na Kavkazu

Tbilisi

DAVID GAREDŽA... Jedna divna dama iz grupe je rekla "da kojim slučajem ništa drugo nisam videla već samo David Garedžu, smatrala bih da mi put nije propao"... a toliko toga smo videli i u Gruziji i Jeremeniji i Nagorno Karabahu... ali ništa kao ovo.. Ovde se zaustavio veliki otac David, Asirac, koji je došavši iz Kapadokije najpre propovedao u Tbilisiju a onda zasićen gradskim metežom i vrevom potražio sklonište u ovim besputnim i bezvodnim predelima nedaleko od granice sa Azerbejžanom, koji je odavde udaljen samo 200-300m. Došavši do ovih zakošenih glatkih stena na "kraj sveta" skapavao je od žeđi a onda III dana naišla je srna ko zna odakle i dozvolila mu da se napoji njenim mlekom. Nakon 6 dana neprekidne molitve Bog se smilovao i izmučenog isposnika Davida doveo do izvora svete vode u dnu stene u čijoj blizini sveti David sebi napravi isposnicu u okapini. Kasnije je oko nje osnovana monaška zajednica koja tu i danas obitava. U podnožju iste stene, a u senci crvenog duda, čiji je sok toliko crven, kao krv, da je greh stati na njegove bobbe, danas je crkva čiji je zvonik visko gore povrh stena. Tu su u kosim nizovima naređane monaške isposnice čiji mir narušavaju samo retki turisti među kojima ima nažalost i onih koji ne znaju da cene monaški mir, niti monaško prećutno odobravaju nenajavljenih poseta. Ceo ovaj put do ovako neobičnog mesta, vredan je silnog truda i vožnje po bespućima i lošem putu. Ni do ovde put nije bio lak, ponegde je prava misterija bila odlučiti se za pravi

Manastir David Garedža

put kada ravnici presecaju silne ukrštene staze, ali u odnosu na onaj za Tatev...

UPLICIKE "gospodarev zamak" jedan od najstarijih gradova nastajao je dubljenjem skloništa u steni još od ranog gvozdene doba pa do kasnog srednjeg veka, služeći i kao utvrđenje za gospodare oblasti Kartli, Anadolce i Iranca, kasnije Gruzijce, i kao svetište gde se i danas neposredno mogu videti i paganska i hrišćanska svetišta; ozidane i napola ukopane crkve, grad nad rekam u kojem se stanovalo, čuvala žita, stoka, namirnica, sklonište pred kišom, suncem i hladnoćom...među njegovim zidovima se molilo, rađalo, umiralo.. a danas je jedinstven istorijski spomenik sa kojim može da se poredi samo VARDZIA, koja je takođe bila grad, ali ne na širokom prostoru kao Uplcike, već u steni koja se prostirala duž 30km rečne klisure. Tamo je 3000 manjih ili većih pećinskih prostora međusobno povezanih hodnicima na 13 nivoa koje su služile kako koja, kao apoteka, biblioteka, crkva, trpezarija, spavaonica i slično... danas se mogu videti u oblasti koja je samo nekoliko km udaljena od Turske. Put do nje, je takođe jednim delom gotovo nemoguć ali rehabilitacija asfalta je u toku.

Vardžija

KAZBEK, ništa neću reći. Samo za opis puta ka Kazbeku trebalo bi nekoliko strana, a za sam Kazbek još toliko Moja sećanja na ovogodišnji planirani ali do kraja neostvareni uspon na Kazbek, zadržaću ih za sebe do momenta dok ponovo, sledeće godine ako-Bog-da, ne ugledam ponovo planinu, ali celu.. Ovog puta magla i kiša su skrivale ne samo vrh već skoro celu planinu.

Samo na tren i samo padina Kazbeka

Nema toliko mesta da bih spomenula sve tvrđave, kule, crkve, interesantna mesta koje smo obišli, stare gradove kao Telavi, Signagi, muzej čuvenog režisera i svestranog likovnog umetnika, pre svega kolažiste Sergeja Paradžanova, muzej kompozitora Arama Hačaturijana, muzej braće Mikojan: Anastasa-čuvenog sovjetskog diplomate i političara & Artema - konstruktora MIG-a, manastire takmace Sanahin i Ahpat koji su nedaleko ovog muzeja, muzeja-palate kralja Irakle II u Telaviju (neki su obišli i Staljinovu rodnu kuću i muzej u Goriju, Gruzija) zatim tvrđava Ananuri u Gruziji sa crkvom fantastične kamene plastike, Gruzijaska patrijaršija u Mcheti, hram Svetičkovele, pa u Jermeniji helenistički hram u Garniju, (neki od nas su se spuštali za to vreme u rečnu dolinu ispod njega u potrazi za bazaltnim stubovima, pa veličanstveni Zvarcnot – delimično srušenu crkvu, nekada na 3 reda stubova i arkada, koju je u X veku snašao zemljotres, pa Vorotanski prevoj, pa Aštarak sa predivnim starim mostom, arheološki i etnološki zanimljiv lokalitet Ry Taza, jezero Sevan, hačkare iz Noraduzu i pored njih humke na kojima je predstavljen život ljudi iz IX, X veka nekima sa poljoprivrednim alatima, neki kako oru, šišaju, šiju a neki kako se vesele uz šašlik, vino i muzičare...

Signaghi

Tvrđava i crkva Ananuri

Bazaltne orgulje u previsu

Voleli se šašljik i vino

Pa onda opservatorija Karahundž u Jerevanu a u Gruziji, skijalište Gudauri, banja Bordžomi, prevoj Džveri na putu ka veličanstvenom Kazbeku, sa okamenjenim izvorima mineralne vode... sve to će ostaće neopisano, kao i mnoga druga mesta ... da ne spominjem ona koja ovog puta nisu bila u planu, kao Kobajr i Odzun koja su takodje vredna priče i slike. Sve su to jedinstveni geološki fenomeni, arheološka nalazišta, mesta kulturne i istorijske baštine, ne samo ovih starih naroda već i celog sveta...

Pa onda neopisani ljudi, događaji, neprospavane noći, atmosfera u hostelu u Tbilisiju, kvas iz "cisterne" na uglu trga Barekamutjun koji toči zrikava vesela prodavačice sa čupavim obrvama, kojoj dugujem fotografiju, strpljivost čuvara u Paradžanovom muzeju koji nas je sačekao da uživamo u dvorištu muzeja još pola sata nakon radnog vremena, fabrika konjaka Ararat koja nas još čeka da je obiđemo, kao i pijaca rukotvorina Vernisaž koja radi samo subotom... A koliko smo videli magaraca, njihovu čupavu pulad, pa rodina gnezda na namenski postavljenim stubovima blizu gruzijsko jermenske granice, pa krave koje leže po gruzijskim putevima ili slobodno hodaju po selu, kao u Indiji... Svašta smo videli i doživeli po mentalitetu bliskim a geografski, kulturološki, etnološki, geološki... i svemu ostalom različitim zemljama.

Akrobata sa kobilom

Nedavno se preselili u kuće

Ko sledeće godine pođe sa Kovačem na putešestvije brodom preko Crnog mora do Batumija pa preko Gruzije do Bakua i Kaspijskog mora u Azerbejdžanu (a možda "oplovimo" i Kavkaz sa severne strane, što da ne i preko Čečenije, videćemo već..) imaće priliku da doživi svoje viđenje ovih krajeva i premijerno doživi Kazbek, sigurno ga nećemo zaobići, ali i mnoga ovde pomenuta mesta koja će nas sigurno mamiti da ih ponovo posetimo i proverimo kako utiču na nas posle pauze od godinu dana.

Mutna žuri ka Čečeniji, reka Tarek

Tekst: Valentina Kovačević
Fotografije: Veroljub Kovačević

PD Pobeda, avgust 2010